Od autora 23/4 1929
Archiwum Kapitulnemu Kat. Krakow

Biblioteka Jagiellońska
1003047123

Archiwum Diecezjalne Przemyskie w latach 1927 i 1928.

(Sprawozdanie archiwisty).

1. Organizacja.

Archiwum Konsystorskie pod kierownictwem od roku 1918 niżej podpisanego archiwisty nabierało siłą faktu znamion Archiwum Diecezjalnego wskutek powolnego ściągania doń z diecezji archiwaljów parafjalnych. Dopiero jednak w lutym 1927 wydał Ks. Biskup Ordynarjusz rozporządzenie dla całej diecezji, aby z wszystkich parafij stare archiwalja po koniec XVIII wieku odesłano celem przechowania do tegoż Archiwum jako Diecezjalnego. Następnie dokonał Ks. Biskup prawnej organizacji Archiwum, zatwierdzając w dniu 15 października 1927 jego **statut** organizacyjny i **regulamin** pracowni publicznej, oraz mianując w dniu 20 października 1927 dyrektora Archiwum Diecezjalnego. Obowiązki te pełnię dotąd, na razie bez pomocnika, korzystając tylko w miarę potrzeby, z usług kleryków seminarjum z IV roku, którzy w myśl art. XI. statutu organizacyjnego, ćwiczą się pod mojem kierownictwem w Archiwistyce.

W roku 1927 wprowadziłem w myśl art. XV. statutu **księgi** urzędowe: 1) Dziennik podawczy, 2) Księgę korzystających, 3) Księgę przybytków, 4) Księgę rachunkową, 5) Kronikę archiwum. Osobnych ksiąg inwentarzowych dotąd się nie prowadzi, lecz utrzymuje się w ewidencji wszelkie materjały do inwentarza, w szczególności: spis ksiąg konsystorskich, spisy przybytków, regesta dokumentów, a od niedawna zaczęto kartkową inwentaryzację ksiąg parafjalnych i wprowadzono kronikę tej inwentaryzacji.

Lokal główny Archiwum Diecezjalnego znajduje się od r. 1926 w gmachu Kurji Biskupiej w dwu pokojach parterowych, opalanych

5064 37/38
a

piecami kaflowymi, oświecanych elektryką; tu mieszczą się księgi, akta i dokumenty, protokoły registratur i bibljoteka pomocnicza. W roku 1928 ulepszono ubezpieczenie tego lokalu od nieszczęsnych wypadków przez dodanie od kurytarza drugich drzwi żelaznych, i przez zaopatrzenie okien w żelazne okienice, a pieców w drzwiczki niedopuszczające wybuchu ognia. W tymże roku dodano w tym lokalu nowe dwie duże szafy, jedną zamykaną na przechowanie ksiąg, drugą otwartą na przechowanie aktów. Obecnie wszystkie księgi i dokumenty mieszczą się pod zamknięciem, a podobnie ukryte zostaną i starsze akta, gdy natomiast akta nowsze i inne działy archiwum zostają w szafach otwartych.

Oprócz tego lok lu głównego, jeszcze od dawniejszych przedwojennych czasów posiada Archiwum mniej dogodny **lokal pomocniczy** na II. piętrze domu diecezjalnego po-jezuickiego, gdzie w 14 szafach zamkniętych na kurytarzu mieści się cała registratura z czasów austrjackich, a w 14 szafach otwartych w bibljotece mieszczą się ekstrakty metrykalne. W roku 1928 wszystkie te szafy zaopatrzono w metalowe tabliczki z napisem „Archiwum Diecezjalne".

2. Prace wewnętrzne.

Porządkowanie zasobów archiwalnych polegało na następujących czynnościach.

W roku 1927 z wiosną ukończono napoczętą ubiegłej jesieni z klerykami pracę nad ułożeniem wszystkich aktów parafjalnych, starszych i nowszych, w teczki osobne dla każdej parafji. Akta parafij odłączonych odesłano do Tarnowa. Księgi oprawiono na nowo albo przynajmniej zrestaurowano w introligatorni.

W roku 1928 akta luźne starsze, t. j. do połowy XIX wieku, zarówno biskupstwa jak i parafij poszczególnych, nie należące jednak do bieżącej registratury, począłem wydzielać od aktów nowszych i układać systematycznie z tym zamiarem, aby cały ten zasób aktów po uporządkowaniu zeszyć w tomy celem lepszej konserwacji i ułatwienia poszukiwań. Praca ta nie jest jeszcze ukończoną. Tegoż roku uporządkowałem do reszty registraturę w szafach i ekstrakty metrykalne, oraz wydzieliłem ekstrakty parafij odłączonych, które następnie jesienią odesłano do Tarnowa. Przybytki w dalszym ciągu oprawiano i restaurowano. Przytem w starszych okładkach odkryłem kilka ciekawych drzeworytów z XVII wieku i trochę rękopisów z XV i XVI wieku.

Inwentaryzacja. Od roku 1927 przybytki archiwalne spisuje się w Księdze przybytków w miarę jak przychodzą do archiwum, a proboszczom odsyła się rewersy z wyszczególnieniem ilości i treści nadesłanych archiwaljów.

W roku 1928 jesienią wydrukowano karty inwentarzowe na księgi i pergaminy. Na tychże kartach w listopadzie i grudniu klerycy opisali 500 ksiąg parafjalnych i przy tej sposobności zaopatrzyli je w paginację. Gdy pracę tę, na razie przerwaną, doprowadzi się do końca, uzyska Archiwum inwentarz kartkowy, z którego będzie można opracować drugi inwentarz w formie księgi i katalog do druku. Pergaminy Archiwum Diecezjalnego, częściowo dawniej już przezemnie zregestowane, spisywałem w dalszym ciągu i wszystkie ułożyłem w koperty z uwidocznioną na wierzchu treścią. Podobnie uporządkowałem i ułożyłem w koperty około 80 pergaminów z archiwum kapitulnego. Ekstrakty metrykalne spisałem i w „Kronice Diec. Przem.“ (nr. za październik 1928) podałem ich katalog z wstępem historycznym. Katalog ten, odbity także osobno p. t. „Ekstrakty metrykalne w Archiwum Diecezjalnem przemyskiem“, podobnie jak poprzednią ogólno-informacyjną pracę p. t. „Archiwa Diecezji Przemyskiej o. ł. z dodaniem Statutu i Regulaminu“ (odbitka z „Kroniki D. P.“ za październik 1927), przeważnie rozdano bezpłatnie instytucjom naukowym i osobom zainteresowanym. Pierwsza broszura dała okazję do przychylnych recenzyj i wzmianek o świeżo zorganizowanom archiwum w kilku pismach. (1927: Gazeta Kościelna nr. 48, Słowo Polskie nr. 346; 1928: Kwartalnik Historyczny Nr. 1, Przegląd Teologiczny nr. 2, Ateneum Kapłańskie nr. 1, Jus Pontificium nr. 2, Nowa Zorja nr. 77). Opracowanie dalszych części i publikacja całości katalogu, z powodu nadspodziewanego rozrostu archiwum i wyłonionych różnych trudności, musi się odwlec na okres kilku lat.

3. Przybytki i przegląd zasobów.

Księgi archiwalne uzyskało Archiwum diecezjalne w ciągu dwu lat w liczbie kilkakrotnie przewyższającej dawne jego zasoby. Do dawnej liczby ksiąg konsystorskich 370, przybyło w latach 1918—26 zaledwie 17, a już w r. 1927: 356, zaś w r. 1928: 577 ksiąg. Przybyło więc ogółem 950 ksiąg, skutkiem czego Archiwum Diecezjalne posiada z początkiem 1929 roku ksiąg 1320, nie licząc ksiąg protokołów registratury.

Najwięcej ksiąg przyszło z następujących parafij: Jarosław (56), Przemyśl wikarówka (37), Leżajsk (23), Gniewczyna (20), Czudec (18), Zaleszany (16), Krosno (15), Czukiew (15), Raniżów (15), Wysoka k. Łańcuta (15), Tyczyn (14), Łączki (14), Rzeszów (13), Dubiecko (13), Sambor (12), Łańcut (12), Jasienica (12).

Ogółem w ostatnich latach złożono w archiwum diecezjalnem stare księgi i inne archiwalja ze 173 parafij. Z niektórych jednak parafij nie wszystkie nadesłano archiwalja, a z wielu nic dotąd nie oddano. Jeszcze przynajmniej 40 parafij posiada w swoich archiwach rzeczy stare nie potrzebne na miejscu do urzędowania, które w Archiwum Diecezjalnem złożone być powinny. Pozatem z dwu instytucyj nie-parafjalnych uzyskało Archiwum Diecezjalne pewne rękopisy, a mianowicie: z Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie (księga okólników z XIX w. i trochę aktów z XVIII i XIX w.) i ze Seminarjum Duchownego w Przemyślu (księga notarjusza Sandorskiego z 1719 r., pergamin biskupi 1530 roku, stare akta mansjonarzy przemyskich).

Co do **treści ksiąg** uzyskanych, przeważają wśród nich metryki parafjalne chrztów, zaślubin i pogrzebów. Najstarsze, z końca XVI wieku są metryki z parafij następujących: Sambor (Copul. 1571), Przemyśl (Cop. 1584, Baptis. 1592), Golcowa (Bapt. et Cop. 1590), Miechocin (Bapt. 1593, Cop. 1595), Hartlowa (Bapt. et Cop. 1597).

Bardzo liczne kopjarze okólników i rozporządzeń biskupich i rządowych z epoki józefińskiej. Starsze kopjarze kilku parafij z w. XVII (Jarosław) i XVIII (Rudołowice i i.).

Księgi bractw kościelnych od XVII wieku (Łączki, Wesoła, Dukla, Krosno i i.). Większą wartość mają księgi stanowiące resztki archiwum arcybractwa kapłańskiego powiatu sanockiego odnalezione: w Równem koło Dukli (dwie księgi od 1625 r), w Krośnie (cenna i cytowana przez historyków księga bractwa od 1691 r.) i w Jasionowie (rachunki od 1670).

Księgi kapitulne-kolegjackie tylko z Jarosławia od 1660 roku.

Księgi sądowe wiejskie przyszły z archiwów kilku parafij: Czukiew (1529), Osobnica (1568), Golcowa (1601), Miejsce (1759).

Księga konsystorska odnaleziona w Rozwadowie zawiera bardzo obszerny, pisany w r. 1783 przez biskupa Betańskiego list pasterski, który jednak nie był ogłoszony.

Z kilku parafij nadesłano księgi pisane w XVIII wieku o treści nieurzędowej: z prawa kanonicznego (Mościska, Wysoka k. Łańcuta, Czudec), filozofji (Wysoka k. Łańcuta), liturgji (Czudec), poetyki (Jarosław).

Z dawnego księgozbioru biskupiego pochodzą dwie księgi. Rękopis treści homiletycznej z r. 1408 nieznanego autora i „Constitutiones Ecclesiae Varmiensis“ z r. 1615.

Pergaminy w ciągu ostatnich dwu lat nadesłano z 24 parafij w liczbie 62. Wskutek tego ogólna ilość pergaminów w Archiwum Diecezjalnem dochodzi obecnie do cyfry 200, starszych do r. 1800 jest 120.

Z pośród świeżo uzyskanych pergaminów cenniejsze pochodzą z parafij: Krosno (6 dokumentów: soborowy 1436, odpustowe rzymskie 1473 i 1504, biskupie 1601 i 1641, królewski 1652), Jaśliska (10 dokumentów przeważnie królewskich od r. 1532, z pieczęciami Władysława IV i Michała), Blizne (3 dokumenty: król. 1406, bisk. 1471 i 1565), Czukiew (1 dok. Jagiełły 1415 z pieczęcią), Jarosław (6 dok., bisk. 1523 – 1610 z pieczęciami), Rokietnica (1 erekc. pryw. 1404), Przemyśl wik. (6 dok : erekc. pryw. 1500 i 1504, bisk. 1513, król. 1531).

Akta luźne papierowe z kilkudziesięciu parafij. Wybitniejsze co do ilości i jakości zbiory aktów pochodzą z parafij: Przemyśl (wik.), Jarosław, Łowce, od XV wieku; Krosno, Mościska, Czukiew, Słocina, od XVI wieku; Dubiecko od XVII wieku.

4. Bibljoteka pomocnicza.

Prócz rękopisów gromadzi Archiwum Diecezjalne druki i dzieła prawnicze i historyczne, które mogą stanowić podręczną pomoc dla badacza tutejszych archiwaljów. W skład tej bibljoteki pomocniczej wchodzą oprócz dawnych zasobów Kurji Biskupiej, liczne nowe nabytki, jużto nadesłane z parafij, jużto wydzielone z dawnego księgozbioru biskupiego w bibljotece diecezjalnej, jużteż otrzymane w darze lub zakupione z funduszów archiwalnych. Zdeponowano tu również wypożyczone bezterminowo niektóre dzieła stanowiące własność miejscowych bibljotek: seminarzyckiej i profesorskiej, oraz własność archiwisty.

W ten sposób utworzona w ostatnich dwu latach bibljoteka pomocnicza zawiera m. i. rzeczy następujące (wymieniam tylko dzieła większe i starsze):

Schematyzmy diec. przemyskiej od r. 1805.
Directoria tejże diecezji od r. 1795 z pewnymi brakami.
Kurendy biskupie przemyskie od r. 1719 z brakami głównie przed r. 1772, aż do r. 1900 zamykającego to wydawnictwo.

Kronika diecezji przemyskiej od r. 1901 w komplecie.
Synody diecezji przemyskiej z lat 1621, 1641, 1723, 1902, 1908, 1914 (brak 1636).
Schematyzmy i directoria innych diecezyj galicyjskich, a w mniejszej ilości także z innych diecezyj polskich i austrjackich z XIX i XX wieku
Pewna ilość listów pasterskich, galicyjskich i austrjackich z epoki józefińskiej.
Nieco synodów prowincjonalnych i diecezjalnych staropolskich i komplet nowych synodów polskich.
Źródła i podręczniki starsze prawa kanonicznego od „Corpus i. c." aż do XIX wieku.
Volumina Legum, wydanie pijarskie ze skorowidzami i nieco innych dzieł do prawa polskiego.
Ustawy i dekrety austrjacko-galicyjskie od 1772 do 1853.
Stare schematyzmy państwowe austrjackie i galicyjskie.
Galicyjskie spisy miejscowości z lat 1830 i 1872.
Mapy Galicji Liesganiga z lat 1790 i 1824.
Mapy diecezji przem. nowe na austrj. szczegółowej i ogólnej.
Monumenta Poloniae Vaticana, Theinera, 4 tomy.
Monumenta Vaticana, Akademji Umiejętności.
Akta grodzkie i ziemskie, 23 t.
Monumenta dioec. vladislavien., 24 t.
Akta kapituł i sądów bisk., Ulanowskiego.
Księgi wiejskie, Ulanowskiego.
Archiwum komisji historycznej A. U., 8 t. nowszych.
Źródła dziejowe Pawińskiego i Jabłonowskiego, 6 t.
Atlas hist. ziem ruskich Jabłonowskiego.
Fontes historiae ucraino-ruthenicae, 11 t.
Przyjaciel chrześcijańskiej prawdy 1833—1840.
Teki gron konserwatorskich, Galicji zach. i wschodniej.
Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Denkmalpflege, 1909 do 1917.
Encyklopedje kościelne, Nowodworskiego w 32 t. i Chełmickiego w 22 t.
Encyklopedja powszechna Orgelbranda, 28 t.
Encyklopedja staropolska Glogera, 4 t.
Historje literatury polskiej: Wiszniewskiego, Maciejowskiego, Chmielowskiego, Brücknera, Korbuta.
Starożytna Polska, Balińskiego i Lipińskiego, 4 t.
Arcybiskupi gnieźnieńscy Korytkowskiego, 5 t.

Katalog biskupów i kanoników krak., Łętowskiego, 4 t.
Decretales pro Regno Poloniae, zbiór Żurawskiego, 3 t.

W dalszym ciągu gromadzi się w tejże bibljotece pomocniczej wszelkie wydawnictwa historyczne i prawnicze, które mogą być przydatne w badaniach archiwalnych materjałów Archiwum Diecezj.

5. Sprawozdanie rachunkowe.

Wydatki ostatnich dwu lat, spowodowane głównie wzmożoną pracą nad uporządkowaniem Archiwum, mają charakter wydatków wyłącznie rzeczowych. Pensyj czyli wydatków personalnych nie było.

Ogólnie wydatki przedstawiają się następująco:

	1927:	1928:
1. Roboty introligatorskie . . .	zł. 1780·80	zł. 1159·20
2. Koszta porządkowania . . .	„ 775·50	„ 82·—
3. Fotografje portretów bisk. i rycin .	„ 544·—	„ 57·—
4. Zakupy do bibljoteki . . .	„ 377·60	„ 404·45
5. Druki i publikacje	„ 319·10	„ 106·—
6. Podróże archiwalne	„ 18·—	„ 40·—
7. Szafy i inne sprzęty	„ 141·70	„ 1245·70
	zł. 3950·70	zł. 3094·35
Razem . .	zł. 7045·05	

Dochody. Pokrycie tych wydatków znalazł archiwista w pobieranych z kasy Kurji Biskupiej: dotacji zwyczajnej i zasiłkach nadzwyczajnych, a w bardzo drobnej części w dochodach własnych archiwum.

Dochody owych dwu lat przedstawiają się następująco:

	1927:	1928:
1. Dotacja zwyczajna	zł. 1350·50	zł. 1200·—
2. Zasiłki nadzwyczajne	„ —	„ 1770·60
3. Procenty od kapitałów	„ 16·65	„ 7·77
4. Opłaty archiwalne	„ —	„ 20·—
	zł. 1367·15	zł. 2998·37
Razem . .	zł. 4365·52	

Na pokrycie pozostałego z porównania wydatków (zł. 7045·05) z dochodami (zł. 4365·52) deficytu w kwocie zł. 2679·53 zużyto zaoszczędzoną nadwyżkę z dotacji zwyczajnych z lat 1924–26.

Na przyszłość przewiduje się znaczne zmniejszenie wydatków, gdyż roboty introligatorskie zostały już w większej części wykonane, a nadto nie przewiduje się obecnie potrzeby robienia nowych szaf.

6. Pracownia naukowa.

W latach 1901—1926 lista osób **korzystających** dla celów naukowych z Archiwum Konsystorskiego nie przekraczała 2 osób rocznie. Po dokonaniu w roku 1927 organizacji Archiwum Diecezjalnego liczba korzystających z Archiwum wzrosła wydatnie. Za pracownię służył z reguły lokal Sądu diecezjalnego w Kurji Biskupiej. Ogółem liczba osób korzystających **na miejscu** z Archiwum wynosiła:

W roku 1927 osób świeckich 4, duchownych 5, razem 9.

W roku 1928 osób świeckich 5, duchownych 10, razem 15.

Cyfry te nie obejmują kleryków, którzy pracowali pod kierownictwem profesora historji kościelnej.

Przyjezdni korzystali z pracowni w przeciągu 1—10 dni. Wśród świeckich przeważali akademicy z Krakowa, mniej ze Lwowa.

Nadto załatwił archiwista pisemnie pewną ilość **kwerend** archiwalnych, a mianowicie: w r. 1927 — 1, a w r. 1928 — 14.

Pozatem w latach ostatnich służyły stare archiwalja w większej niż przedtem mierze jako pomoc w urzędowaniu Kurji.

7. Stosunki Archiwum na zewnątrz.

Pomijając liczną korespondencję w sprawach archiwalnych, kilkakrotne podróże archiwisty w celach naukowych oraz dla poznania i zabezpieczenia mniejszych archiwów w obrębie diecezji, wyszczególniam trzy oficjalne występy poza granicami diecezji w roku 1928:

Dnia 11 kwietnia 1928 we Lwowie na I Zjeździe Polskiego Towarzystwa Teologicznego wygłosiłem odczyt p. t. „Naukowa organizacja archiwów kościelnych".

W dniu 23 tegoż miesiąca kwietnia wziąłem udział w zjeździe i obradach archiwistów w Płocku z okazji uroczystego otwarcia i poświęcenia tamtejszej diecezjalnej bibljoteki i archiwum.

W dniu 27 maja 1928 uczestniczyłem w uroczystym obchodzie stulecia Ossolineum we Lwowie.

Przemyśl, w marcu 1929.

Ks. Dr. Jan Kwolek
dyr. arch. diec.

Odbitka z Kroniki Diec. Przem. za marzec 1929.